

tidsskrift sb., -et, -er, i omv.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, fx
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild sb., -et el. tids-

spilde sb., -t.

Nyt fra Sprognævnet

spørgsmål, fx
 tidsstemple vb., -ede.

tidsstempling sb., -en, -er.

Bruger unge flere engelske lån end andre generationer?

Af Marianne Rathje

”De unge spækker deres tale med engelske brokker [...] Den ældre ligger kun i ringe grad under for den angloamerikanske fortryllelse og véd, at man klarede sig glimrende før i tiden uden alle disse smarte engelske ord.”

Sådan beskriver Lars Brink i artiklen *Kommunikationsproblemer mellem generationer* (2000) mange ældres opfattelse af unges brug af engelske lån. De unge har mange engelske lån i deres sprog, det har de ældre ikke, og dette giver kommunikationsproblemer mellem generationerne. I sin artikel formulerer Brink sandsynligvis en forestilling som mange - ikke bare ældre - har. Denne artikel vil prøve at undersøge sagen:

- Er det rigtigt at de unge bruger flere engelske lån i deres tale end ældre gør?

- Giver engelske lån forståelsesproblemer når der kommunikeres på tværs af generationerne?

Svaret på det første spørgsmål er ”ja, men ...”, og svaret på det andet spørgsmål er ”nej” – uddybning følger nedenfor.

Hvad er ”engelske lån”?

Ord og udtryk som vi i dansk har lånt fra engelsk, kan kaldes engelske lån, og definitionen på et engelsk lån i denne artikel er: *Direkte lån*, dvs. ord som bruges i dansk i samme form som på engelsk, fx *deadline*. Det er altså ikke oversatte lån som fx *arbejdsfrokost* (fra engelsk *working lunch*). Selvom de direkte lån har bevaret deres oprindelige form, kan de evt. være tilpasset det danske sprogsystem i bøjning (fx *internettet*), stavning (fx *tjek*), udtale (fx *weekend*) >

udtalt (vigænd]) eller pga. afledning (fx *start*, sb., der er en senere afledning af det lånte verbum *starte*).

Ud over at være direkte lån skal de engelske lån være indlånt i dansk *efter* 1850, og navne (proprier) regnes i artiklen her ikke for engelske lån. Herudover skal der være tale om enkelte engelske ord eller udtryk i en dansk ytring for at det er talt med som engelske lån: Kodeskift, dvs. hele sætninger eller sætningslignende engelske elementer, er ikke talt med som engelske lån.

Til at fastslå et ord eller udtryks etymologi (dvs. om det er indlånt fra engelsk) og datering (dvs. om det er indlånt efter 1850) har jeg anvendt følgende kilder: *Ordbog over det danske Sprog* (ODS), *Supplement til Ordbog over det danske Sprog* (ODS-S), Pia Jarvads *Nye ord 1955-1998* og *Den Danske Ordbog* (DDO). Der findes dog eksempler i data på lån der ikke findes i disse ordbøger. Jeg har i sådanne tilfælde forsøgt at få lånene dateret ud fra Sprognævnets ordsamling eller regnet dem for at være engelske *citator*d, dvs. ord og udtryk som fungerer som om man citerer fra et andet sprog, fx *honey* (som altså (endnu) ikke er et etableret lån i dansk).

Undersøgelsens data

De data jeg har undersøgt for engelske lån, består af 24 samtaler - altså talesprogsdata. Data er indsamlet i forbindelse med min ph.d.-afhandling om samtaleforskelle i tre forskellige generationer. De 24 samtaler er optaget i 2002/2003 og varer ca. ½ time hver. Det er kvinder fra københavnsområdet der snakker sammen to og to på en cafe. Kvinderne kendte ikke hinanden i forvejen. De

24 deltagende kvinder har tre forskellige aldre: De unge er 16-18 år, de midaldrende er 37-46 år, og de ældre er 68-78 år. Kvinderne deltager hver i to samtaler - én samtale med en på deres egen alder, og én samtale med en der har en anden alder end de selv. Således er halvdelen af samtalerne med samtaledeeltagere fra samme generation, og den anden halvdel er med samtaledeeltagere der tilhører hver sin generation.

De unge bruger flest engelske lån

De engelske lån udgør i data samlet set 0,6 % af det samlede antal ord, og de unge er den generation der bruger *flest* engelske lån. De unges engelske lån udgør 1,17 % af det samlede antal ord de unge bruger. Til sammenligning udgør de midaldrendes engelske lån 0,56 % og de ældres 0,14 % af generationens samlede antal ord:

	Unge	Midaldrende	Ældre
Lån i alt (antal ord)	580 ord	309 ord	80 ord
% af generationens samlede antal ord	1,17 %	0,56 %	0,14 %

Tabel 1: Oversigt over antal anvendte lån (fordelt på ord) i de tre generationer.

De unge er også den generation der bruger flest *forskellige* slags engelske lån: De unges samlede antal engelske lån er fordelt på 85 forskellige ord og udtryk, de midaldrendes er fordelt på 59 forskellige ord og udtryk, og de ældres på 37 forskellige ord og udtryk.

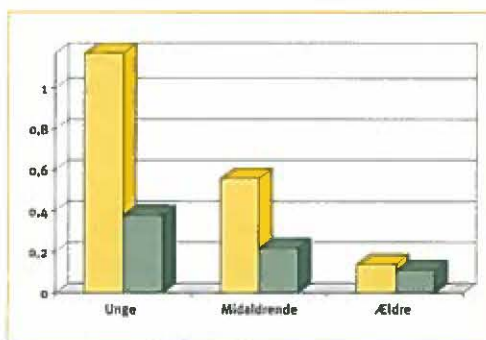
Okay er det hyppigste lån

Selvom de unge er den generation der bruger flest forskellige lån, er der dog visse ord de bruger forholdsmæssigt mange gange. Især ordet *okay* bruges flittigt af de unge:

Unge		Midaldrende		Ældre	
1. <i>okay</i>	393 gange	1. <i>okay</i>	188 gange	1. <i>okay</i>	17
2. <i>starte</i>	38	2. <i>starte</i>	26	2. <i>starte</i>	9
3. <i>job</i>	12	3. <i>start (sb.)</i>	10	3. <i>job</i>	8
4. <i>smart</i>	8	4. <i>job</i>	7	4. <i>guide* (sb.)</i>	4
5. <i>start (sb.)</i>	7	5. <i>weekend</i>	6	5. <i>start (sb.)</i>	3
				<i>radio</i>	3
				<i>bowling</i>	3
				<i>handicappet</i>	3
				<i>cykle</i>	3

Tabel 2: Top-5 over generationernes hyppigst anvendte engelske lån (fordelt på opslagsord). En * markerer at der er tale om et nyt lån, dvs. et ord der i dansk er lånt fra engelsk senere end 1945.

Okay er det hyppigste lån i alle tre generationer, men i den unge informantgruppe udgør *okay* hele 68,5 % af gruppens samlede antal lån. De midaldrendes brug af *okay* udgør 60,8 % af gruppens samlede antal lån, og 21,5 % af de ældres. Det er altså især pga. *okay* at de unges lån adskiller sig fra de øvrige to generationers lån. Fraregner man *okay* fra de unges samlede antal lån, udgør de engelske lån i denne aldersgruppe kun 0,38 % af de unges samlede antal ord - mod 1,17 % når man medregner *okay* (se figur 1 nedenfor). Fraregner man på samme måde *okay* fra de to øvrige generationers samlede antal lån, udgør de engelske lån hhv. 0,22 % af de midaldrendes lån (mod 0,56 % med *okay*) og 0,11 % af de ældres lån (mod 0,14 % med *okay*).

Figur 1: Procentvis fordeling af det samlede antal lån i de tre generationer – fordelt på hhv. antal lån INKL. *okay* (lyse søjler) og lån EKSKL. *okay* (mørke søjler).

De unge ville således stadig have flest lån selvom *okay* blev fraregnet, men slet ikke i samme grad. *Okay* er altså en væsentlig årsag til at de unge har mange lån sammenlignet med de øvrige generationer. >

Gamle lån i nye munde

De engelske lån er delt op i nye og gamle lån. Gamle lån er lån der kan dateres i dansk til et tidspunkt mellem 1850 og 1945, og nye lån er lån som kan dateres i dansk til et tidspunkt efter 1945, dvs. er indlånt efter anden verdenskrig, hvor påvirkningen fra engelsk for alvor satte ind i dansk og de øvrige nordiske sprog.

Af alle lån i artiklens data består 86,7 % af gamle lån, og 13,3 % består af nye lån. Så det er altså i vid udtrækning generelt gamle lån der bruges. Overraskende nok er det den ældre generation der bruger flest nye lån: De ældres lån består af 17,5 % nye lån hvorimod de unges og midaldrendes lån består af hhv. 13,5 % og 12 % nye lån:

	Unge	Midaldrende	Ældre
Gamle lån	86,5 %	88 %	82,5 %
Nye lån	13,5 %	12 %	17,5 %

Tabel 3: Procentvis fordeling af antal gamle og nye lån i de tre generationer.

De ældre er også den eneste aldersgruppe der har nye lån på deres top-5-liste, nemlig ordet *guide*, (se tabel 2 ovenfor, hvor de nye lån er markeret med *). Dette resultat kan dog hænge sammen med at de ældre ikke bruger hvert ord eller udtryk ret mange gange.

Resultatet er igen forsøgt udregnet på en sådan måde at *okays* dominans tages i betragtning: *Okay* er i ODS-S dateret til 1924, dvs. at det i denne artikel regnes for et gammelt lån. De unges høje antal af gamle lån kan dermed hænge sammen med de unges flittige brug af *okay*.

Sammenligner man de tre generationers

forskellige slags ord og udtryk for om de er hhv. nye eller gamle, dvs. ikke hvor mange gange de bruger dem, men hvor mange forskellige slags de bruger, får man da også et andet billede end det ovenstående (tabel 3) der var en beregning af det samlede antal lån:

	Unge	Midaldrende	Ældre
Gamle lån	42,4 %	52,5 %	67,6 %
Nye lån	57,6 %	47,5 %	32,4 %

Tabel 4: Procentvis fordeling af forskellige slags gamle og nye lån i de tre generationer.

I en sådan udregning – af forskellige slags lån istf. antallet af lån – viser det sig at de unges lån overvejende er nye (57,6 %), i modsætning til de to øvrige generationer hvis nye lån udgør hhv. 47,5 % og 32,4 % af alle generationens lån. Alt efter hvordan man gør anvendelsen af nye og gamle lån op, kan to forskellige generationelle billeder altså tegne sig: Ser man på det samlede antal af lån, bruger de ældre flest nye lån, og ser man på antallet af forskellige lån, bruger de unge flest nye lån.

Forståelsesproblemer mellem generationerne?

Tidligere undersøgelser af data har vist at der i data generelt, og sandsynligvis imod manges forventning, ikke er flere forståelsesproblemer mellem generationerne end der er inden for generationerne. Jeg har i tillæg hertil gennemset de forståelsesproblemer mellem generationerne der trods alt er i data, for at kunne bestemme i hvilken udstrækning kilden til forståelsesproblemerne kan lokaliseres til engelske lån, og det viser sig at kun i ét tilfælde kan man henføre forståelsesproble-

mer mellem generationerne til et engelsk lån, altså hvor en informant fra en ældre generation ikke forstår den yngre informant pga. et engelsk lån. I dette enkeltstående tilfælde introducerer en midaldrende kvinde (43 år) begrebet *step* over for en ældre dame (76 år): Den midaldrende bruger ordet *step* i betydningen 'kortform af *steptræning*, dvs. hård fysisk træning hvor øvelserne består i hurtigt og på forskellige måder at træde op og ned fra en lav bænk' (DDO). Den ældre er usikker på hvordan dette ord skal forstås: *Step* kan også være en 'dans hvor danserne frembringer klikkende lyde vha. hurtige slag med tå og hæl mod gulvet idet skoene har metalbeslag' (DDO). Den midaldrende forklarer den ældre hvad *step* er i den nyere betydning (*step* i betydningen 'steptræning' er dateret til 1991 (DDO), mens *step* i betydningen 'stepdans' er dateret til 1910 (ODS)). Det engelske lån *step* skaber altså nok forståelsesproblemer i samtalen, men det er for det første ikke en ung (teenager) der ytrer det engelske lån som er problemkilden (men derimod en midaldrende), og for det andet bliver forståelsesproblemet behandlet og løst.

I data er der til gengæld flere eksempler på at informanterne bruger et andet ord end det de egentlig ville have brugt, for at undgå forståelsesproblemer forårsaget af engelske lån. Et eksempel på dette er en ung pige (16 år) der over for en ældre dame (68 år) bruger udtrykket *hårforlængning* i stedet for *hairextension*.

I data forårsager engelske lån altså ikke mange forståelsesproblemer mellem de yngre og ældre generationer – i hvert fald ikke problemer der afsætter spor i samtalen.

Mange lån pga. *okay* - og ingen forståelsesproblemer

Svarene på artiklens undersøgelsesspørgsmål nævnt i begyndelsen af denne artikel er altså:

- Ja, det er rigtigt at de unge bruger flere engelske lån i deres tale end ældre gør, men det er især ordet *okay* der er ansvarlig for den høje frekvens.
- Nej, de engelske lån giver ikke forståelsesproblemer når der kommunikeres på tværs af generationerne.

Det er blevet bekræftet at de unge bruger flest engelske lån, men det er også blevet klart at *okay* står for så stor en andel af de unges lån, at når lånene opgøres på forskellige slags anvendte lån i stedet for samlede antal lån, har de unge ikke væsentligt flere engelske lån end de øvrige generationer.

Forestillingen om forståelsesproblemer mellem generationerne forårsaget af engelske lån er derimod blevet aflivet: Forståelsesproblemerne pga. engelske lån er stort set ikke-eksisterende. Tværtimod er der eksempler på at informanterne – også de unge – ændrer et engelsk ord til et dansk når de taler med en ældre.

Til resultaterne skal det dog bemærkes at der dels er tale om hverdagssprogligt talesprog i modsætning til fx skriftsprog og fagsprog, som er genrer der evt. kunne have givet andre resultater, dels om personer der ikke på forhånd kender hinanden, hvilket også kan have påvirket antallet af engelske lån.

Men resultatet i de data der er brugt i artiklens undersøgelse, taler altså sit eget tydelige sprog: De unge er endnu ikke >

gået over til engelsk, og deres mødre og bedstemødre kan stadig forstå hvad de siger ...

Marianne Rathje (f. 1973) er ph.d.-stipendiat og informationsmedarbejder i Dansk Sprognævn.

Litteratur:

Brink, L. (2000): Kommunikationsproblemer mellem generationer. I: Ældres og yngres sprog – bro eller barriere. København: ÆldreForum, s. 16-26.

Tilpasning af engelske lån i dansk tale- og skriftsprog

Af Margrethe Heidemann Andersen

Dansk Sprognævn har siden 2002 deltaget i det fællesnordiske forskningsprojekt "Moderne Importord i Norden". Formålet med dette projekt er at lave en sammenlignende undersøgelse af hvordan moderne importord (primært fra engelsk) behandles i de nordiske sprog, og hvilke holdninger importordene bliver mødt med i de nordiske lande. Moderne importord er i projektet defineret som importord der er indlånt efter 1945. Projektet bliver nærmere beskrevet på hjemmesiden <http://www.hf.uib.no/moderne>.

Jeg har i de forløbne år arbejdet med to delprojekter under importordsprojektet, nemlig tilpasningen af importord i talesproget (i forhold til udtale og bøjning) og tilpasningen af importord i skriftsproget (i forhold til stavning og bøjning). Tilpasningen af importor-

dene i talesproget er undersøgt i samarbejde med Marianne Rathje, Dansk Sprognævn. I artiklen her vil jeg præsentere og diskutere de vigtigste resultater fra de to undersøgelser.

Bøjning af importord i skriftsprog

Det skriftsproglige materiale stammer fra aviserne Ekstra Bladet, Politiken og Århus Stiftstidende. For hver avis er der taget to avisnumre med, et fra 1975 og et fra 2000. Alle importord der er yngre end 1945 (dog ikke proprier, dvs. egennavne, og forkortelser), er blevet trukket ud af materialet og lagt ind i en database. På den baggrund har det været muligt at opdele ordene i 4 hovedgrupper, nemlig "Tilpasset dansk bøjning", "Tilpasset dansk bøjning i sætningsstrukturen", "Neutral" og "Ikke tilpasset dansk bøjning".

Til de tilpassede importord hører alle de ord der følger dansk bøjning. Herunder regnes også hybrider (der består af et dansk ord og et importord) idet selve det at danne sammensætninger med et dansk ord betragtes som en bøjningsmæssig egenskab. De ord der er klassificeret som "Tilpasset dansk bøjning i sætningsstrukturen", er substantiver (navneord) der i sig selv er ubøjede, men hvor det fremgår af sammenhængen at ordet er blevet tildelt køn. Det gælder fx *action* i sætningen "Fed action baseret på en virkelig historie" hvor adjektivet (tillægsordet) *fed* viser at *action* er fælleskøn. Den neutrale gruppe indeholder de importord hvor det ikke er muligt at afgøre om ordet er tildelt køn eller ej, eller om det er bøjet, eksempelvis *action* i følgende sætning: "Her får man noget for pengene: gys, science fiction, drama, realisme, action og lidt kærlighed". De importord der er grupperet under "Ikke tilpasset dansk bøjning", er de ord der ikke er bøjet på dansk, fx *airguides* i følgende eksempel "... det særlige Spies-fænomen *airguides*". I den følgende tabel vises de undersøgte ords fordeling på de 4 hovedgrupper. Det skal bemærkes at der er tale om løbende ord.

Tabel 1: Oversigt over den morfologiske tilpasning

Tilpasset dansk bøjning	Tilpasset dansk bøjning i sætningsstrukturen	Neutrale	Ikke tilpasset dansk bøjning	Sum
1330 (56 %)	230 (10 %)	692 (29 %)	103 (4 %)	2355 (100 %)

Tabellen viser at lidt over halvdelen (56 %) af ordene er tilpasset dansk bøjning direkte, mens 10 % er tilpasset dansk bøjning i sætningsstrukturen. 29 % af ordene er neutrale, dvs. at jeg ikke har kunnet afgøre om der har fundet en tilpasning sted eller ej. Der er kun 4 % af ordene der har udenlandsk bøjning, og her er det især den engelske *-s*-flertalsform (*airbags*) der dominerer.

Stavning af importord

De undersøgte ord er her blevet inddelt i 3 grupper, nemlig "Tilpasset", "Neutral" og "Utilpasset", og fordelingen er vist i tabel 2. I den første gruppe findes de importord hvis stavemåde er blevet tilpasset dansk stavemåde, fx *x* til *ks*. Blandt de neutrale ord er de ord hvor der er sammenfald mellem dansk og engelsk stavemåde, fx *print*. De utilpassede importord har beholdt deres engelske stavemåde, fx i *brunch*.

Tabel 2. Oversigt over stavningen af importord

Tilpasset	Neutral	Utilpasset	Sum
134 (7 %)	481 (26 %)	1249 (67 %)	1864 (100 %)

Som det fremgår af tabellen, er det 7 % af ordene der er blevet tilpasset dansk. Det drejer sig først og fremmest om et oprindeligt *c* der er blevet tilpasset til *k* i ord som *kult* og *diskette*. Af andre eksempler kan nævnes tilpasning af *x* til *ks* i *boks* og tilpasning af *ph* til *f* i *amfetamin*. Størstedelen af de tilpassede ord er af græsk eller latinsk oprindelse (hhv. 30 % og 45 %). 26 % af ordene er neutrale, dvs. at der er sammenfald mellem dansk og engelsk stavemåde og udtale. Det gælder >

fx *pop* og *print*. To tredjedele af ordene er utilpassede, dvs. at de har beholdt deres engelske stavemåde. Det drejer sig fx om *action*, *beat*, *brunch* og *discount*. Konklusionen er altså at ikke engang en tiendedel af ordene tilpasses dansk stavemåde, mens to tredjedele beholder deres engelske stavemåde.

Bøjningen af importord i talesprog

Da det er et problem at finde konkrete eksempler på brugen af importord i naturligt talesprog, har vi i denne del af projektet været nødt til at anvende en såkaldt "spørgeliste". Spørgelisten består af to typer spørgsmål: Udtalespørgsmål der tager højde for de problemer der er eller kan være med at udtale engelske ord i dansk, og bøjningsspørgsmål der tilgodeser problemer der kan være med at udtale engelske ord i dansk. Udtalespørgsmålene er bygget op således at informanten først får oplæst en definition, og derpå gætter informanten (forhåbentlig) hvilket ord der kan være tale om. Det kunne fx forløbe sådan her: "Det næste ord jeg søger, er ordet for en lille båndspiller der har hovedtelefoner. Båndspilleren er så lille at man kan have den i en lomme". Informanten skal så svare "walkman" hvorefter han eller hun får udleveret et stykke papir. Herefter skal informanten sætte det pågældende ord ind i en nedskrevet sætning som jeg udleverer, hvorefter informanten læser sætningen op. I det konkrete tilfælde er sætningen: "De hører walkman for fuld styrke". Spørgelisten består af 47 spørgsmål hvoraf 10 består af 2 spørgsmål. Informanterne skal altså sætte ord ind i 57 sætningseksempler i alt. Af de 47 spørgsmål drejer 31 sig om udtale, og 16 drejer sig om bøjning. De to typer spørgsmål er blandet

mellem hinanden. Der er i alt 40 informanter der har medvirket i undersøgelsen.

Det mest interessante resultat af den bøjningsmæssige tilpasning er at engelsk flertalsform bruges hyppigt i ubestemt form, men sjældent i bestemt form. Det skal understreges at det er en ret begrænset mængde ord der er blevet undersøgt, og at der derfor blot er tale om nogle tendenser. I ubestemt form flertal tilpasses de engelske substantiver *airbag*, *smiley* og *display* ikke til dansk bøjning, dvs. at informanterne bruger engelsk flertals-s, fx *airbags*. Ved *manager* er der ca. en tredjedel der bruger engelsk flertalsform (*managers*), mens knap halvdelen tilpasser ordet til dansk bøjning ved at bruge en dansk flertalsendelse, altså *managere*. *Brunch* og *airbrush*, der begge har meget udanske endelser, optræder oftest i nogen form i ubestemt form flertal, fx "jeg var til to *brunch* i weekenden". *Ironman* har de fleste problemer med at bøje, formentlig fordi ordet ender på det engelske ord *man*, der jo bøjes uregelmæssigt på engelsk. I bestemt form flertal er den engelske flertalsform som nævnt sjælden, og faktisk er der et ret stort antal informanter der helst undgår at bøje ordene. Selv et ord som *manager*, der jo har den danske endelse -er, bøjer en fjerdedel af informanterne ved hjælp af omskrivning i stedet for at bruge den oplagte bøjningsform *managerne*. Kun ved *harddisk*, hvor sidsteleddet -disk jo minder om danske ord af typen *fisk* og *pisk*, er der relativt mange (tre fjerdedele) der tilpasser ordet til dansk ved at bruge den danske endelse -ene (*harddiskene*). Dette mønster brydes dog af at en stor del af informanterne tilsyneladende ikke har nogen problemer med at tilpasse *airbrush*, der jo ellers er me-

get udansk i sin struktur, til dansk bøjning i bestemt form ental, altså *airbrushene*.

Den udtalemæssige tilpasning af importord

Engelsk og dansk er to forskellige sprog med hvert sit sæt af fonemer. Et fonem er ifølge Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (3. udg., 2005) 'en sproglyd som har en betydningsskillefunktion, fx *t*- over for *d*-lyden i tale og dale'. På engelsk er den *å*-lyd der forekommer i et ord som *lock* således et andet fonem end den *a*-lyd der forekommer i et ord som *luck*, ligesom *å*-vokalen i dansk *lok* er et andet fonem end *a*-vokalen i *lak* (jf. Davidsen-Nielsen 1997:78 ff.). Da udtaleforskellen mellem engelske ord som *lock* og *luck* minder ganske meget om forskellen mellem danske ord som *lok* og *lak*, skulle man tro at det var ret ligetil for danskerne at sondre mellem disse to engelske vokaler, men det er på ingen måde tilfældet. Selvom danskerne er bekendt med udtalen af engelsk *luck* fra deres egen beslægtede udtale af *lak*, udtaler de ofte ordet med en *å*-lyd som i *lok*. Når det er svært for danskere at sondre mellem *å*-vokalen og *a*-vokalen her, er en af grundene sandsynligvis at man i dansk kun gør dette foran bagtungevokal (*lok-lak* m.fl.) og læbekonsonanter (*lopper-lapper* m.fl.). Foran tungespidskonsonanter forekommer der ikke en vokal der svarer til vokalen i *lak*, og danskere udtaler ofte engelske ord som *nut* og *none* forkert som *not* og *non*-. I det hele taget er sonderingen mellem vokalen i *lock*, *not*, *non*- osv. og vokalen i *luck*, *nut*, *none* osv. en af de største udfordringer der møder danskere når de skal tilegne sig engelsk udtale. Det skal tilføjes at den danske *å*-vokal i et ord som

nok ifølge en helt ny undersøgelse (Jensen og Mees 2007) ikke associeres særlig tydeligt med den engelske *å*-vokal i *knock*, *cop* osv., men omtrent opfattes lige så ofte som den engelske *a*-vokal i *cup*, *nun* osv. Vi har i importordsprojektet undersøgt danskeres udtale af *truck* og *gaffeltruck*, der begge udtales med en *a*-vokal på engelsk. Det bliver de ikke i vores undersøgelse, hvor de fleste informanter bruger en *å*-vokal, hvilket tyder på at danskerne har svært ved at gengive den engelske vokal i *luck*, *nut*, *truck* osv. korrekt.

Der findes også engelske fonemer som slet ikke har noget modsvar i dansk. Nogle af disse fonemer kan godt realiseres i dansk og bliver det også, i hvert fald af yngre engelskkyndige danskere, mens andre fonemer er meget vanskelige at realisere for danskere. Blandt de førstnævnte fonemer er [w]. I nogle engelske importord bevares [w] i dansk gengivelse, fx *walkman*, i andre gengives [w] med dansk [v], fx *whist*, og i andre importord igen er der vaklen mellem [w] og [v], fx *whisky* (Sørensen 1973: 39). Her er det som hovedregel den ældre generation der har [v], mens den yngre har [w] (Jarvad 1995: 68). Det bekræftes af undersøgelsen hvor de relativt unge informanter (gennemsnitsalderen er 34 år) alle har [w] i ord som *walkman*, *windsurfer* og *sweatshirt*. Også det engelske fortunger (som i engelsk *rap*) er en udansk lyd. Traditionelt er engelske importord med *r*- blevet gengivet med det danske bagtunge-*r* som i *rød*, men også her er udtalen på vej til at ændre sig. Fordelingen er dog anderledes end ved [w] fordi overgangen til det engelske tungespids-*r* både findes i gamle og nye importord og både hos ældre og yngre generationer, mens tilpasningen til dansk bagtunge-*r*

findes i nye importord også hos både gamle og unge (Jarvad 1995: 69). I importordsprojektet bruger informanterne tungespids-*r* i *rap* og *aerobic*, men bagtunge-*r* i fx *rock* og *clockradio*. Det tyder på at ordenes alder har betydning for udtalen således at ældre lån udtales med dansk *r*-, mens yngre lån udtales med engelsk *r*-.

Den engelske vokal [ɜ:] (som i *girl*) findes heller ikke i dansk. Her vil danskerne være mest tilbøjelige til at substituere den engelske lyd med samme vokal som i dansk *smøre*. Denne lyd adskiller sig imidlertid fra den engelske ved både runding og artikulationssted, og da der desuden i engelske ord med [ɜ:] findes et *r* i skriften, er det en meget almindelig dansk fejl at udtale fx *early* som [œrli] i stedet for [ɜ:li] (Davidsen-Nielsen 1970: 113 ff.). I undersøgelsen her bruger informanterne primært vokalen [ɜ:], dvs. at de ikke har tilpasset udtalen af fx *burger* til dansk.

En diftong er ifølge Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (3. udg., 2005) 'en forbindelse af to vokallyde i samme stavelse, fx udtalen af bogstavforbindelserne *øj* i *tøj* og *av* i *hav*'. Den engelske diftong [eɪ] findes ikke i dansk, men bliver som regel gengivet problemfrit i ord som [betbi] *baby* og [køgteil] *cocktail*. I nogle - fortrinsvis ældre importord - bliver diftongen [eɪ] dog omsat til monoftongen [æ]. Det gælder fx ['blæ:sø] *blazer* og ['pæ:sø] *pace* (Sørensen 1973: 31). I importordsprojektet har informanterne ikke nogen problemer med at gengive den engelske diftong korrekt. Hansen og Lund (1994: 100) skriver at gengivelsen af den engelske diftong [əu] er bestemt af indlåningstidspunktet og den talendes alder. I ældre importord - og ofte blandt ældre mennesker - finder man

monoftongen [o:] som i [smo:ker] *smoking* og [po'gø] *poker*. I yngre importord og blandt yngre mennesker finder man en mere nøjagtig gengivelse af den engelske diftong. Således bliver fx *toaster* hovedsageligt gengivet med [ɔw] i vores undersøgelse og ikke [o:].

Blandt de fonemer som det er vanskeligt eller meget vanskeligt at realisere for de fleste danskere, er [θ] der ofte bliver erstattet af [f], [t] eller [s]. Informanterne i importordsprojektet bruger næsten alle [θ] i ord som *thousand island* og *death metal*, hvilket tyder på at yngre danskere er ved at tilegne sig dette fonem. Et andet eksempel er den engelske lyd [tʃ], der er en tæt forbindelse af [t] og [ʃ] som ikke findes på dansk, og som derfor ofte erstattes af [tj]. Navnlig i udlyd er [j] tit afstemt hvilket giver udtaler der kan gentages [dsj] og [tsj]. Forrest i et ord kan [tj] veksle med [sj] (Sørensen 1973: 40). En stor del af informanterne tilpasser [tʃ] til [sj] i forlyd i *charterrejse*. I *chips* er den engelske udtale derimod enerådende. I udlyd finder vi to forskellige udtaler blandt informanterne. I *coach* finder vi en [tʃ]-lyd, mens *brunch* har en [ʃ]-lyd. Forbindelsen [dʒ] er det stemte modstykke til [tʃ]. Forrest i et ord og midt i et ord fordanskes den ofte til [dj]. I slutningen af et ord kan man også finde udtaler som [dsj], [tsj], [ds] og [ts]. Forrest i et ord kan stavemåden influere udtalen således at skriftens *j* får værdi af [j] som i *jury* (Sørensen 1973: 40). Langt flere informanter tilpasser [dʒ] til dansk [j] i *jogging* end i *jetlag*. Da *jogging* er det ældste af de to ord, ser det ud til at indlåningstidspunktet har betydning for tilpasningen af [dʒ]. I udlyd erstatter næsten alle informanterne [dʒ] med [tʃ] eller [ds], dvs. at der her er tilpasning til dansk.

Konklusion

Importordsprojektet har vist at de undersøgte danskere i vid udstrækning udtaler engelske lån som på originalsproget, selvom der stadigvæk er visse fonemer, fx [ʌ], som danskerne har svært ved at gengive "korrekt", i hvert fald foran tungespidskonsonanter. Importordsprojektet har også vist at danskerne generelt staver engelske lån som på originalsproget. Over 90 % af de undersøgte ord har således beholdt deres engelske staveform. Af de knap 10 % der er blevet tilpasset dansk struktur, er størstedelen af græsk eller latinsk oprindelse.

Hvad bøjningsformen angår, er hovedreglen i undersøgelsen at engelske lån bliver tilpasset dansk bøjning. Den vigtigste undtagelse fra denne regel er flertalsbøjningen af engelske substantiver hvor det engelske flertals-s i mange tilfælde bevares.

Den overordnede konklusion på undersøgelsen af moderne engelske importords tilpasning til dansk tale- og skriftsprog er med andre ord at importordene som hovedregel følger engelsk fonetik og engelsk ortografi, men dansk morfologi.

Margrethe Heidemann Andersen (f. 1971)
er forsker i Dansk Sprognævn.

Litteratur:

- Andersen, Margrethe Heidemann: Tilpasning af engelske importord i dansk skriftsprog (under udgivelse).
- Andersen, Margrethe Heidemann & Marianne Rathje: Siger danskerne et fancy eller et fancyt bælte? Tilpasning af importord i dansk talesprog (under udgivelse).
- Daidsen-Nielsen, Niels (1970): *Engelsk fonetik*. København: Gyldendal.
- Daidsen-Nielsen, Niels (1997): *An Outline of English Pronunciation*. Odense University Press.
- Hansen, Erik & Jørn Lund (1994): *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.
- Jarvad, Pia (1995): *Nye Ord - hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Jensen, Christian & Inger Mees (2007): Englænderes opfattelse af danske vokaler. I: Margrethe Heidemann Andersen, Jørgen Nørby Jensen, Marianne Rathje og Jørgen Schack (red.): *Ved lejlighed. Festskrift til Niels Daidsen-Nielsen i anledning af 70-års-dagen*. Dansk Sprognævns skrifter 39. Dansk Sprognævn 2007, s. 83-96.
- Sørensen, Knud (1973): *Engelske lån i dansk*. København: Dansk Sprognævns skrifter 8.
- Sørensen, Knud (1995): *Engelsk i dansk. Er det et must?* København: Munksgaard.

Klart sprog er godt sprog

Dansk Sprognævn og Nordens Sprogråd har udgivet rapporten *Klart sprog er godt sprog* med indlæg fra en klarsprogskonference afholdt i Gilleleje i november 2006. Rapporten indeholder indlæg om praktiske erfaringer med klarsprog i Sverige, Norge og Danmark og artikler om de forudsætninger der er for at man kan forbedre den daglige kommunikation i virksomheden.

Klart sprog er godt sprog. Redigeret af Pia Jarvad og Ida Elisabeth Mørch. Dansk Sprognævns skrifter 38. Dansk Sprognævn 2007, 134 sider. Bogen kan fås gratis ved henvendelse til Dansk Sprognævn (tlf. 35 32 89 82 eller moerch@dsn.dk) eller hentes på www.dsn.dk.

Ved lejlighed

Ved lejlighed er et festskrift til Dansk Sprognævns formand, Niels Davidsen-Nielsen, i anledning af hans 70-års fødselsdag 14. september 2007.

Festskriftet er redigeret af fire medarbejdere i Dansk Sprognævn, og det indeholder i alt 12 artikler skrevet af sprogforskere i Dansk Sprognævn, fra Copenhagen Business School og fra Syddansk Universitet. Emnerne spænder vidt: I bogen kan man læse om englænders opfattelse af danske vokaler, om kodeveksling hos unge, om partitive konstruktioner i spansk, om "fremmede" bøjningsendelser i dansk, om engelske lån i tre

generationers talesprog - og om meget, meget mere. Man kan også få svar på om dansk er et truet sprog, og desuden kan man læse en længere redegørelse for hvilke sproglige spørgsmål der stilles til Dansk Sprognævn, og hvem der stiller dem.

Ved Lejlighed. Festskrift til Niels Davidsen-Nielsen i anledning af 70-års-dagen. Redigeret af Margrethe Heidemann Andersen, Jørgen Nørby Jensen, Marianne Rathje og Jørgen Schack. Dansk Sprognævns skrifter 39. Dansk Sprognævn 2007, 201 sider. 300 kr. (kan kun købes hos boghandlere).

Sådan staver vi

I forbindelse med diskussionen af en retskrivningsreform har videnskabelig medarbejder ved Dansk Sprognævn Anita Ågerup Jervelund udarbejdet en redegørelse for hvad der hidtil er skrevet om ortografi og stavefejl. Redegørelsen er inddelt i 4 hovedafsnit der handler om retskrivningsprincipperne, forholdet mellem bogstaver og lyde, stavefejlsundersøgelser og reformforslag. Redegørelsen er udgivet i samarbejde med Dansklærerforeningen og udsendt til alle Dansklærerforeningens medlemmer i slutningen af november 2007.

Sådan staver vi. Om ortografi og stavefejl. Af Anita Ågerup Jervelund. Dansklærerforeningen 2007, 87 sider. 100 kr. (kan kun købes hos boghandlere).

Med hiv og sving

SPØRGSMÅL: For nylig diskuterede jeg med en af mine venner hvad udtrykket *med hiv og sving* egentlig betyder. Dagen efter kom vi begge med en dokumentation af betydningen. Begge definitioner stammede fra Politikens Nudansk Ordbog - og de var hinandens diametrale modsætninger! I 15. udgave fra 1992 står der at *med hiv og sving* betyder 'med liv og lyst', men i Politikens Store Nye Nudansk Ordbog fra 1996 er betydningen angivet til 'lige akkurat og efter meget besvær'. Har I nogen forklaring på det?!

SVAR: Når man i to forskellige udgaver af Nudansk Ordbog kan finde to forskellige betydninger af *med hiv og sving*, skyldes det at der er tale om et udtryk der har skiftet betydning - eller i hvert fald fået en ny betydningsvariant.

Den traditionelle betydning finder man fx i Ordbog over det danske Sprog. Her står at *hiv og sving* bruges 'som udtryk for, at noget foregår med liv og lyst, at en ting er opsigtsvækkende moderne og elegant osv.' (bd. 8, 1926). Ordbogen giver eksemplerne *Hiv og Sving!* - *Det bliver Fest* (Helge Rode: *Moderen*, 1921) og *nogle rigtige parisersko med hiv og sving i* (uden kildeangivelse). Det er også kun denne betydning af *med hiv og sving* man finder i de ældre udgaver af Nudansk Ordbog (1953-

1995). I de nyere (fra og med 1996) medtages derimod kun den yngre betydning, illustreret med eksemplet *Han klarede opgaven med hiv og sving*.

Også supplementet til Ordbog over det danske Sprog (bd. 4, 2001) nævner at *hiv og sving* kan have betydningen 'med stor anstrengelse, med besvær'. Ældste eksempel er fra 1968: *Dygtige gartnere kan muligvis med hiv og sving klare den opgave, men for andre dor de et-årige krydderurter hen på efteråret* (Information 23.10.1968). Citatet falder egentlig uden for den periode som ordbogen dækker (ca. 1700 - ca. 1955), men redaktionen oplyser at den ikke har turdet afvise at betydningen 'med besvær' kunne være opstået i midten af 1950'erne eller før, selvom der altså først er citater med den senere.

Sprogforskeren Lars Brink foreslår i artiklen *Nye pendulord* (På godt dansk. Festskrift til Henrik Galberg Jacobsen, 2004, s. 51-59) at den yngre betydning af *med hiv og sving* kan være opstået under indflydelse af udtryk som *med nød og næppe* og *med lodder og trisser*: "Det ser ud til at være sket ved, at yngre, der ville udtrykke, at noget skete med nød og næppe, har villet flutte sig med et friskere udtryk og derfor har grebet i *posen* med blomstrende udtryk og så snuppet dette, hvis overleverede betydning, de havde >

glemt eller aldrig fået rigtig fat i ... På grund af udtryksligheden med *med nød og næppe* og *med lodder og trisser* har de spontant følt, at *med hiv og sving* måtte betyde det samme." (s. 54).

Om den traditionelle betydning af *med hiv og sving* er helt forsvundet, sådan som Nudansk Ordbog antyder ved ikke længere at medtage den, kan måske nok diskuteres. Den Danske Ordbog (bd. 2, 2004), der bygger på en stor samling af autentiske tekster, nævner

således både den yngre og den ældre betydning, nemlig dels 'med stort besvær; med nød og næppe', dels 'med fest og ballade'. Den traditionelle betydning er illustreret med eksemplet *Sejren og de sjældne penge skulle fejres med hiv og sving* (Ekstra Bladet 1985); den yngre med eksemplet *mens casinoet på Hotel Scandinavia klarer sig supergodt, så går det lidt mere med hiv og sving i nogle af de øvrige casinoer* (B.T. 1991).

JNJ

10-4!

SPØRGSMÅL: Mine venner og jeg siger tit "10-4!" til hinanden når vi synes der er noget der er rigtig godt. Men hvad kommer det udtryk egentlig af?

SVAR: "10-4" kan bruges om noget meget positivt i betydningerne 'den er fin', 'skidegodt' eller 'fedt'. Udtrykket har endnu ikke fundet vej til ordbøgerne – end ikke Politikens Slangordbog (6. udgave, 2001) har det med. Udtrykket er dog med i Pia Jarvads *Bevingede ord* (Gads Forlag, 2006).

Det første skriftlige eksempel vi har på udtrykket i dansk, er fra 1996, men det er uden tvivl ældre i talesproget.

Vi har udtrykket fra amerikansk "ten-four". "Ten-four" er en kode som er en del af det amerikanske såkaldte 10-kode-sprog, der er et kodesprog som politiet og andre radiooperatører, fx truckere, bruger. Det har været brugt siden 1960'erne for at minimere taletiden ved beskeder som tit blev brugt. Da

der i visse tilfælde ikke er så meget sparet ved at bruge en kode i stedet for det som koden dækker over, må man også formode at kodesproget bruges for at demonstrere et gruppetilhørsforhold: De der kan dette sprog, er en del af vores gruppe.

I kodesproget betyder fx koden "10-9" 'gentag', og koden "10-34" betyder 'problemer, nødsituation'. Kodesproget kan dog skifte fra egn til egn og fra stat til stat, men man kan finde eksempler på lister over hvad koderne betyder, fra "10-1" til "10-99". Hvorfor det lige er tallet "10" koderne starter med, er uvist.

"10-4" betyder i kodesproget 'besked modtaget', 'okay' eller 'skifter'. Udtrykket skulle være blevet udbredt i dansk af den amerikanske film *Convoy* fra 1978 med Kris Kristoffersen i hovedrollen. Her bliver udtrykket "ten-four" brugt som en del af et kodesprog som skulle forvirre de amerikanske politifolk der i filmen lyttede med på truckernes wal-

kie-talkier. Men i virkelighedens verden er det altså politiet selv der har opfundet "10-kode-sproget".

I overgangen fra fagsprog til hverdagsprog er der altså sket en glidning i betydningen:

"10-4" er i fagsproget (blandt truckere og politifolk) en neutral konstatering, 'besked modtaget', 'okay' eller 'skifter', mens det i hverdagssproget er et meget positivt udtryk: 'den er fin', 'skidegodt' eller 'fedt'.

MR

Koncern

SPØRGSMÅL: Jeg har undret mig over at Skatteministeriet har valgt at beskrive sin overordnede virksomhed som "en koncern". Efter min opfattelse dækker ordet *koncern* en flerhed af sammenbundne selskaber der – som altovervejende hovedregel – har til formål at opnå maksimal økonomisk gevinst. Hvad mener Sprognævnet?

SVAR: Ordet "koncern" betyder if. Den Danske Ordbog, bd. 3, 2004, 'erhvervsvirksomhed som består af flere selvstændige aktieselskaber el. andelsselskaber, hvoraf ét, moderselskabet, ved aktiemajoritet el. bestyrelsesposter kan bestemme over de andre'. Den Danske Ordbog er en såkaldt deskriptiv ordbog, men den kender altså ikke nyere betydninger af ordet.

Juridisk Ordbog, 12. udgave, 2005, definerer ordet "koncern" på lignende måde som DDO: 'flere aktieselskaber og/eller anpartselskaber, der står i en sådan forbindelse med hinanden, at det ene er moderselskab og de andre datterselskaber til dette, jf. bl.a. aktieselskabslovens § 3, stk. 1, anpartsselskabslovens § 3, stk. 1, bank- og sparekasselovens § 37 a, stk., 3, realkreditlovens § 77, stk. 5'. Det tilføjes: "et typisk tilfælde af k. foreligger, når et selskab ejer en så stor del af aktierne (an-

parterne) i et andet selskab, at de repræsenterer flertallet af stemmerne'.

På den anden side er en udvidet brug af ordet "koncern" ikke af ny dato. Pia Jarvad har i Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998 (1999) følgende definition: "koncern" (udvidet brug om institutioner, skoler o.l. som normalt ikke er merkantilt drevet) 'institution'. Der gives flere eksempler på denne brug, således "indrette ministeriet som en "koncern" med selvstændige afdelinger" (Vestkysten 23.2.1988). Sprogbrugen er så udbredt at den optræder i diverse statslige sammensætninger, således SKS, dvs. *Statens Koncernsystem* der er en afstemning af fx Sprognævnets lokale regnskabssystem og statens.

Toget er med andre ord for længst kørt, og der er ikke meget at stille op. Ordet har en veldefineret foreskrivende betydning og uden en løsere brug der nærmest kan "oversættes" med 'institution'

VS

Bruger unge flere engelske lån end andre generationer? 1

Tilpasning af engelske lån i dansk tale- og skriftsprog 6

Nye bøger 12

SPØRGSMÅL OG SVAR

Med hiv og sving 13

10-4! 14

Koncern 15

Næste nummer udkommer i marts 2008

Anvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Tryk: Malchow A/S, Ringsted

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 90 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Returneres ved varlig adresseændring

Dansk Sprognævn
Njalsgade 136 · DK-2300 København S

Abonnement mv.:
Telefon: 35 32 89 82 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 35 32 89 90
(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15,
fredag 9.30-12.30)

www.dsn.dk